

اقتصاد حقوق، داوری و جایگاه آن در کارآفرینی

Economic analysis of law, arbitration and its Role in Entrepreneurship

محمدامین رضازاده^۱ فوزیه حاجی زاده^۲ محمدصادق رضازاده^۳ امین رستم زاده^۴

چکیده

امروزه اقتصاد و هزینه و فایده ناشی از رفتارهای انسان در مورد اصول، قواعد و نهادهای حقوقی حاکم بر جامعه، مورد توجه قرار می‌گیرد و انسان عاقل و متعارف سود و زیان اعمال و ترک اعمال خود در مورد مقوله‌هایی مثل مقررات حاکم بر اموال، حوادث، قراردادهای، جرم، فرایند دادرسی، داوری، طرح دعوی و .. را می‌سنجد و حتی مجرمین، مجازات‌ها و منافع آنرا سبک و سنگین کرده و تصمیم می‌گیرند که عملی را انجام یا آن را ترک کنند.

در این مقاله، اقتصاد «داوری» به عنوان یکی از ظرفیت‌های قانونی مغفول در ایران مورد بررسی قرار گرفته و مشخص شده است که داوری از چه جایگاه قانونی برخوردار است و با حل و فصل اختلافات از طریق داوری، طرفین دعوی و دولت، چه منافعی را به دست می‌آورند و با استفاده از آن برای فارغ التحصیلان رشته حقوق و حتی سایر متخصصین چه مقدار زمینه اشتغال زایی و کارآفرینی در کشور فراهم خواهد شد؟ و این نتیجه حاصل شده که استفاده از این نهاد قانونی موجب فواید ارزشمندی برای مردم و دولت شده و سبب کاهش تراکم و ترافیک پرونده‌ها در دادگستری می‌شود که محاکم و جامعه به شدت از آن رنج می‌برد و عدم استفاده از آن، هزینه‌های زیادی را برای مردم و دولت ایجاد می‌کند.

کلید واژه‌ها: اقتصاد حقوق، داوری، کارآفرینی، کاهش هزینه‌ها و پرونده‌های محاکم

^۱ - عضو هیات علمی و گروه توسعه فناوری اطلاعات در مدیریت کسب و کار و گروه حقوق و مرکز حقوق خصوصی و داوری جهاد دانشگاهی آذربایجان غربی، دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه تهران (m.amin.rezazadeh@gmail.com)

^۲ - دانشجوی دوره دکتری جغرافیای اقتصادی

^۳ - قاضی دادگستری و دانشجوی کارشناسی ارشد فقه و حقوق - دانشگاه آزاد اسلامی بناب

^۴ - عضو گروه توسعه فناوری اطلاعات در مدیریت کسب و کار و گروه حقوق و مرکز حقوق خصوصی و داوری جهاد دانشگاهی آذربایجان غربی، دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه علم و فرهنگ تهران (a.rostamzadeh@usc.ac.ir)

مقدمه

عقل حسابگر انسان متعارف همواره سود و زیان ناشی از واکنش‌های خود، مربوط به نهادهای اجتماعی و اصول و قواعد حاکم بر جامعه را رصد نموده و رفتارهای خود را بر اساس آن‌ها تنظیم می‌نماید. حقوق و قواعد آن نیز از این قاعده مستثنی نیست و اثرات قواعد حقوقی و مطلوبیت اجتماعی آن‌ها در خصوص زمینه‌های اصلی نظام‌های حقوقی (قوانین حاکم بر اموال، حوادث، قراردادهای، جرم، فرایند دادرسی و...) باید به لحاظ اقتصادی، تحلیل و مورد بررسی قرار گیرد.

برای روشن‌تر شدن این موضوع، از دو نمونه مشهورتر استفاده می‌شود، مثلاً اقتصاد حمل و نقل بدین معنی است که ارزش اقتصادی حمل و نقل ریلی، جاده‌ای و هوایی در جامعه به چه میزان است و چنانچه فاصله دو شهر به وسیله احداث یک جاده جدید، ۸۰ کیلومتر کاهش یابد، می‌شود محاسبه کرد که افرادی که بین این دو شهر رفت و آمد می‌کنند، به لحاظ اقتصادی چه میزان منتفع خواهند شد، کاهش مصرف انرژی، استهلاک ماشین و قطعات آن، ارزش یک ساعت وقت و ... مواردی است که به صورت کمی قابل محاسبه است و می‌توان گفت اشخاص حقیقی و جامعه در مجموع، به چه میزان از این جاده نفع می‌برند. یا در بررسی اقتصاد کشاورزی، بررسی می‌شود که بر اثر اقداماتی از قبیل استفاده از تکنولوژی و فن‌آوری‌های جدید، تغییرات ژنتیکی، آزمایش خاک و افزودن نیازمندی‌ها به خاک و آبیاری به موقع، بازاریابی صحیح و فروش و ساماندهی آن‌ها به چه میزان می‌توان درآمد کشاورزان را افزایش داد و ...

در مبحث اقتصاد حقوق، مقوله‌های حقوقی و ارزش اقتصادی آن‌ها بر اشخاص حقیقی و حقوقی و اجتماع مورد بررسی قرار می‌گیرد. اقتصاد مواردی مانند شرکت‌ها، عقود یا فسخ و اقاله آن‌ها، مالکیت، سند رسمی، ازدواج، طلاق و ... می‌تواند از لحاظ کمی بررسی و ارزش مادی آن‌ها تعیین شود.

در این مقاله، نگارنده در صدد است که «اقتصاد داوری» را به صورت اجمالی بررسی نموده و ارزش اقتصادی آن را بر طرفین دعوی و دولت از یک سود و فرصت‌های کاری و کارآفرینی ناشی از استفاده از نهاد داوری برای فارغ‌التحصیلان رشته حقوق و حتی سایر متخصصین، از سوی دیگر را مورد کنکاش قرار دهد.

تحلیل اقتصادی حقوق مستلزم سه اقدام جداگانه اما مرتبط با هم است، نخست، کاربرد اقتصاد برای پیش‌بینی آثار قوانین و مقررات، دوم استفاده از اقتصاد برای تدوین قوانین و مقرراتی که از نظر

همایش ملی ایده‌های کارآفرینانه و فرصت‌های جدید کسب و کار

اقتصادی باید کارا باشند، سوم کاربرد اقتصاد برای پیش بینی قوانین و مقرراتی که در آینده تدوین خواهند شد. اساساً این سه اقدام به ترتیب کاربردی است از نظریه قیمت، اقتصاد رفاه انتخاب عمومی^۱

اقتصاد داوری

نیل به اهداف سند چشم انداز بیست ساله و تبدیل شدن به مقام اول منطقه جز با اجرای سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی به عنوان گام مهم توسعه و واگذاری امور به بخش خصوصی، امکان پذیر نیست، تکلیف قوه قضائیه در اجرای این مهم، ترویج و اجرای نهاد داوری است که همانند مزیت های مربوط به سایر اقدامات بخش خصوصی نسبت به اقدامات بخش دولتی، مزایای فراوانی دارد.

مبانی داوری

«جواز و نفوذ داوری که در حقوق اسلامی تحت عنوان قضاوت تحکیمی مطرح می‌شود، در درجه اول مستند به آیه شریفه «و ان خفتن شقاق بینهما فابعثوا حکما من اهله و حکما من اهلها» (سوره نساء آیات ۵۹ و ۶۵) و (سوره حجرات آیات ۹ و ۱۰).... می باشد. به هر حال آنچه مسلم است، هیچ نوشتار نسبتاً جامعی در حوزه قضای اسلامی وجود ندارد که مبحثی را به قضاوت تحکیمی و شرایط آن اختصاص نداده باشد. این امر به طور قطع دلیل بر اتفاق نظر متخصصان حقوق اسلامی در جواز و نفوذ قضاوت تحکیمی ولو به طور اجمال است»^۲

داوری به عنوان یکی از شیوه‌های حل و فصل اختلاف همواره در ایران مورد احترام و اقبال عمومی بوده است. قبل از پرپایی نظام مشروطه و تأسیس مجلس و قانونگذاری به شیوه نوین و پیش از آنکه نظام قضایی سامان یافته‌ای در ایران پا گیرد، مردم برای حل و فصل دعاوی خود علاوه بر مراجعه به علما و فقها که منصب قاضی شرع داشتند، گاه به ریش سفیدان و بزرگان قوم یا شهر خود مراجعه می کردند و تصمیم و رأی ایشان را در موضوع محل اختلاف، محترم و لازم‌الرعايه می‌شمردند. در فقه و شریعت اسلامی نیز داوری شناخته شده و فقیهان آن را معتبر می‌دانند و در فقه داور را «قاضی تحکیم» گویند. به طور کلی در فقه شیعه قضاوت خاص امام معصوم یا نایب مأذون از جانب او یعنی فقیه جامع‌الشرایط است که دارای دو شرط و صفت عمده یعنی اجتهاد و عدالت باشد. معذک اصحاب دعوا می‌توانند طی «عقد تحکیم» اختلاف‌نظرهایی که وجود دارد را به حکمیت گذارند و عده‌ای معتقدند چون او با اذن اصحاب دعوی منصوب می شود، به جز اذن از جانب امام همه شرایطی که در قاضی شرع معتبر است برای «قاضی تحکیم» نیز شرط است. صرف نظر از اختلاف‌نظرهای مذکور قدر

^۱ فریدمن - دیوید - ترجمه پیمان شادفر، مجله اقتصادی، ۱۳۸۰ شماره ۲، www.noormags.com

^۲ - لعیا جنیدی، داوری تجاری بین‌المللی از دریچه حقوق اسلامی، فصلنامه متین، شماره ۱۰، www.hawzah.net.

همایش ملی ایده‌های کارآفرینانه و فرصت‌های جدید کسب و کار

مسئله آن است که به جز امور جزایی حداقل در دعاوی و اختلاف مالی مراجعه به داور (قاضی تحکیم) جایز و حکم او برای طرفین لازم‌الاجراست.

در ماده ۱ «قانون حکمیت» مصوب ۱۳۰۶، نوعی داوری اجباری پیش‌بینی شده بود: «هرگاه در دعاوی حقوقی یکی از متداعیین محکمه صلح، بدایت و تجارت از محکمه تقاضا کند قطع دعوی به طریق حکمیت انجام گیرد، محکمه طرف دیگر را به موافقت با این تقاضا تکلیف و مطابق مواد ذیل رفتار خواهد کرد. مشروط بر اینکه تقاضای حکمیت تا آخر جلسه اول محاکمه به عمل آمده و دعوی در آن محکمه بدایتاً طرح شده باشد» و نقطه جالب‌تر اینکه طبق این قانون رأی داور در داوری‌های ۳ نفره به درخواست یکی از طرفین و ظرف ۱۰ روز در مرجع داوری دیگر قابل تجدیدنظر بوده مگر اینکه طرفین بر قطعیت رأی توافق یا حق تجدیدنظرخواهی را از خود ساقط می‌کردند. داوری اجباری با «قانون اصلاح قانون حکمیت» ۱۳۰۸ لغو شد.^۳ تقریباً در کلیه نظام‌های حقوقی حل و فصل اختلاف توسط داور در کنار سیستم قضایی دولتی پذیرفته شده است. در برخی کشورها (نظام حقوقی کا من لائو) پهلو به پهلو دادگاه‌های دادگستری و قضاوت رسمی دادگاه‌های داوری تشکیل و اقدام به حل و فصل دعاوی می‌نمایند. در این کشورها معمولاً رسیدگی به دعاوی یک مرحله‌ای است و تضاد عمیقی بین رسیدگی داوری و قضائی وجود ندارد. در کشورهای دیگر علیرغم رسیدگی سه مرحله‌ای سیستم قضایی گاه به موجب قانون و گاه با رضایت طرفین دادگاه مکلف به ارجاع امر به داور می‌شود. معمولاً در تعیین داور و یا روش تعیین داور در شرط ضمن عقد رجوع به داوری درج می‌شود ولی امکان دارد که در توافقی که بعد از حدوث اختلاف ایجاد می‌شود، اختلاف موجود را به داوری ارجاع دهند.^۴

دکتر نهایندیان رئیس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران در اهمیت داوری می‌گوید: «عنصر لطیف «اختیارمندی» مابه‌التفاوت «داوری» و «ارجاع قضایی است»^۵»

دکتر مشکان مشکور: کارآمدی پایین دستگاه قضایی در برخی کشورها و یا عدم اعتماد به دستگاه قضایی یک کشور توسط طرف خارجی در یک معامله بین‌المللی موجب شده تا مؤسساتی برای ترتیب دادن داوری ایجاد شوند که این مؤسسات را سازمان‌های داوری می‌نامند.... طرفین می‌توانند شیوه رسیدگی را به صلاحدید و سلیقه خود تعیین کنند و از جمله «قاضی» را که در این شیوه «داور» نامیده می‌شود را انتخاب کنند.^۶

^۳ - افتخار جهرمی، همایش یکصدمین سال تأسیس داوری در ایران (www.ghavanin.com)

^۴ - خزائی، دکتر حسین، www.iranbar.org داور در حقوق داخلی و تجارت بین‌المللی، به نقل از مجله کانون و دادگستری خراسان، سالنامه شماره ۲، ۱۳۸۵.

^۵ - همایش یکصدمین سال تأسیس نهاد داوری در حقوق ایران. اتاق بازرگانی و صنایع و معاون ایران ۸۸/۱۲/۵

^۶ - همان.

داوری در قوانین و مقررات زیر پیش‌بینی شده و قابلیت اجرایی دارد

«قانون اصول محاکمات حقوقی ۱۲۸۹»، «قانون حکمیت ۱۳۰۶»، «قانون اصلاح قانون حکمیت ۱۳۰۸» و «قانون حکمیت جدید ۱۳۱۳»، «قانون تشکیل شورای داوری مصوب ۱۳۴۵» و ماده ۱۰ «قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری مصوب ۱۳۵۶»، «قانون تشکیل اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران که انجام حکمیت و دعاوی بین بازرگانان را در شمار اختیارات اتاق ذکر نموده است»، «قانون بورس اوراق بهادار مصوب ۱۳۴۷». «قانون آیین دادرسی مدنی ۱۳۱۸»، «ماده ۶ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب ۱۳۷۳ و مواد ۴۵۴ الی ۵۰۱ قانون باب هفتم قانون آیین دادرسی مدنی ۱۳۷۹» و «قانون داوری تجاری بین‌المللی مصوب ۱۳۷۶»

ضرورت ترویج داوری

آمار پرونده‌های دادگستری حاکی از آن است که دادگاه‌ها امکانات کافی برای رسیدگی و احقاق حق دقیق در مورد پرونده‌ها را ندارند و علی‌رغم تلاش زیاد قضات و کارکنان دستگاه قضایی مشکلاتی در رسیدگی به پرونده‌ها وجود دارد. از این رو استفاده از ظرفیت‌های قانونی برای برون‌رفت از این شرایط ضروری است و با توجه به این واقعیت‌ها و اینکه بخش قابل توجهی از پرونده‌ها مربوط به اختلافات مالی بین فعالان اقتصادی و اشخاص دارای شان اجتماعی بالای جامعه است و شان و منزلت آنها در مراجع داوری و مراجع خارج از دادگستری نیز بهتر حفظ می‌شود، به نظر می‌رسد، ایجاد مراکز داوری اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و کشاورزی ایران به عنوان اولین مرکز داوری سازمانی در ایران نیز در این راستاست و باید از این نهاد، بیشترین بهره‌برداری صورت پذیرد.

طبیعت دعاوی مدنی اغلب اقتضا دارد که در فضای متفاوتی از محیط دعاوی کیفری به آنها رسیدگی شود، شخصیت طرفین چنین دعاوی نیز متفاوت از متهمان و مجرمان است که به قصد و عمد به جان و مال و ناموس اشخاص حقیقی و حتی گاهی به حقوق جامعه تعرض نموده‌اند، پرونده‌های دادگستری که ۶۶ درصد آن دعاوی مربوط به تجاوز و اشخاص عادی جامعه هستند، می‌تواند و باید در محاکم اختصاصی و حقوقی و یا داوری و با رعایت شخصیت و احترام طرفین دعوی مورد بررسی و حل و فصل قرار گیرد. در حالی که به تبع کار و مشغله محاکم قضایی، تفکیک و رعایت این امر به راحتی در دادگستری‌ها امکان‌پذیر نیست.

گاهی به واسطه محدودیت‌های جذب نیرو در دستگاه قضایی یا سختی کار آن و یا حتی در برخی مواقع به لحاظ برخورد نادرست با وکلا امکان بهره‌مندی از نخبگان و چهره‌های علمی و اخلاقی رشته حقوق به عنوان قاضی یا وکیل از جامعه سلب می‌شود و برخی از حقوق دانان از

همایش ملی ایده‌های کارآفرینانه و فرصت‌های جدید کسب و کار

حضور در محاکم دادگستری به جهت یاد شده ابا می کنند. استفاده از خدمات این گونه افراد در مراجع داوری میسر خواهد بود. البته لازمه اعتماد به داور، وجود ویژگی‌هایی است که نزد مردم اهمیت دارد: قداست کار قضاوت و وکلا در گرو عدم انجام اعمالی است که مقبول نظر عامه نیست. این اعمال ممکن است فراتر از وظایف قانونی آنها باشد و رعایت برخی حقوق در زندگی شخصی آنها را نیز شامل شود.

بر اساس اعلام معاون قوه قضاییه افزایش پرونده‌ها در سال، ۱۲ الی ۱۵ درصد می باشد که با محاسبه میانگین افزایش ۱۳/۵ درصد، میزان پرونده‌ها در سال ۱۳۸۹ در کشور با حدود ۷۰ میلیون جمعیت ۱۲۱۰۵۱۱۴ و در سالهای ۱۳۹۰، ۱۳۷۳۳۹۶۴ و ۱۳۹۱، تعداد ۱۵۵۹۴۵۰۰ خواهد بود.^۷

و با توجه به اینکه طبق ماده ۴۹۶ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی (جدای از امور کیفری) در امور حقوقی، دعاوی ورشکستگی، دعاوی راجع به اصل نکاح، فسخ آن، طلاق و نسب، قابلیت ارجاع به داوری را ندارد، چنانچه حدود ۳۵ درصد پرونده‌های کیفری و... کسر شود حدود ۱۰۱۳۶۴۲۵ پرونده در کشور قابلیت ارجاع به داوری و حل و فصل اختلافات توسط این مراکز را دارند. و اگر دست اندر کاران امر با نظر مثبت به این امر بنگرند و در فرهنگ سازی پیشگام باشند و حقوق دانان و صاحب نظران نیز همت نمایند که حدود ۵۰ درصد از آن میزان (۵۰۶۸۲۱۲) پرونده در کشور، به خارج از مراجع دادگستری (مراجع داوری) منتقل شود، این در حالیست که در برخی کشورها حدود ۹۸٪ اختلافات مردم از طریق صلح و سازش و داوری حل و فصل می شود.^۸ ضمن اینکه به همین نسبت هزینه‌های دادگستری کاهش پیدا می کند و امکان رسیدگی دقیق و با کیفیت عالی به سایر پرونده‌ها با امکانات موجود فراهم می شود با فرض اینکه هر داور یا وکیل ۱۰ پرونده در سال را داوری یا وکالت کند و برای هر پرونده به طور میانگین ۷۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال حق الزحمه داوری و وکالت پرداخت شود سالانه برای بیش از ۵۰ هزار نفر در کشور شغل ایجاد می شود. این مزیت در کنار کاهش هزینه‌های دادگستری به طور غیر مستقیم که به طرفین اختلاف و اجتماع تحمیل می شود، به لحاظ اقتصادی حائز اهمیت است و مورد توجه دست اندرکاران قرار گیرد، هرچند، داوری تنها در زمینه اشتغال فارغ التحصیلان حقوق نمی باشد و استفاده از مشاوران حقوقی در ادارات، نهادهای عمومی و بخش خصوصی یا آموزش حقوق در جامعه و حتی

^۷ به نقل از روزنامه جام جم ۸۷/۸/۱۱، www.magairan.com واحد مرکزی خبر ۱۳۸۹/۴/۶ www.iribnews.ir

^۸ شاول استیون، ترجمه محسن اسماعیلی، مبانی تحلیل اقتصادی حقوق، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران ۱۳۸۸، ص ۴۶۹

همایش ملی ایده‌های کارآفرینانه و فرصت‌های جدید کسب و کار

مدارس و ترویج وکیل خانواده می‌تواند ضمن اشتغال زایی برای متخصصان رشته حقوق، موجب کاهش هزینه‌های دولتی برای پیشگیری از اختلافات گردد.

در برخی کشورهای پیشرفته، اکثریت بزرگی از دعاوی منجر به مصالحه می‌شوند. اطلاعات موجود از دادگاه ایالتی نشان می‌دهند که بیش از ۹۶٪ از دعاوی به محکمه کشیده نمی‌شوند، اگر خواهان معتقد باشد که با احتمال ۷۰ درصد غالب خواهد شد و ۱۰۰ هزار دلار کسب خواهد کرد و هزینه محاکمه برای او ۲۰ هزار دلار باشد، حداقل مبلغی که او در مصالحه می‌پذیرد برابر با:

$$۲۰/۰۰۰ - ۷۰/۰۰۰ = ۲۰/۰۰۰ - ۱۰۰/۰۰۰ * ۷۰\% = ۵۰/۰۰۰ \text{ دلار}$$

خواهد بود و اگر هر چیزی کمتر از این مبلغ پیشنهاد شود، از نظر خود او بهتر خواهد بود که به محاکمه برود. کمیت دیگر، حداکثر مبلغی است که خواننده در مصالحه مایل به پرداخت خواهد بود. این مبلغ معادل زیان مورد انتظار وی از محاکمه به اضافه هزینه رفتن به محاکمه خواهد بود. اگر خواننده معتقد باشد که احتمال برنده شدن خواهان مثلاً ۵۰ درصد است و هزینه‌های محاکمه برای خواننده ۲۵ هزار دلار باشد، او در مصالحه حداکثر $۲۵/۰۰۰ + ۵۰/۰۰۰ = ۷۵/۰۰۰$ + $۲۵/۰۰۰ = ۵۰/۰۰۰$ دلار خواهد پرداخت. $۱۰۰/۰۰۰ * ۵۰\%$ دلار خواهد پرداخت.

بدیهی است که اگر حداقل مبلغ قابل قبول برای خواهان کمتر از حداکثر مبلغ قابل قبول برای خواننده باشد، یک مصالحه سودمند دوجانبه ممکن است و مصالحه‌ای معادل هر مبلغی بین این دو رقم بر رفتن به محاکمه برای هریک از طرفین ترجیح دارد. بنابراین اگر حداقل خواهان ۵۰ هزار دلار و حداکثر خواننده ۷۵ هزار دلار باشد، هر مبلغی مابین این دو، مثلاً ۶۰ هزار دلار، از سوی هریک از طرفین بر رفتن به محکمه ترجیح داده خواهد شد. اما اگر حداقل خواهان از حداکثری که خواننده خواهد پرداخت، فراتر رود، مصالحه قابل وقوع نخواهد بود.^۹ مبالغ مصرف شده برای دادخواهی قابل توجه هستند، آمار نشان می‌دهند که در حدود ۱/۲۵ درصد تولید ناخالص داخلی ما برای خدمات حقوقی صرف می‌شوند، اکثر این مخارج، قبل از مذاکره و در شرایط انتظار یک محاکمه اجتماعی صورت می‌گیرد (به خاطر سهولت در تفسیر است که اغلب از این هزینه‌ها به عنوان مخارج محاکمه یاد می‌کنیم).^{۱۰}

ملاحظه می‌گردد که خود موضوع ارجاع اختلاف به مراجع صلح و سازش، داوری و یا محاکم قضایی ممکن است به لحاظ اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته و تصمیم‌گیری شود و در مثال یاد شده،

^۹ همان، ص ۴۶۹
^{۱۰} همان، صفحه ۴۸۵

همایش ملی ایده‌های کارآفرینانه و فرصت‌های جدید کسب و کار

موضوع بحث، حل و فصل اختلاف از طریق صلح و سازش است. در مبحث داوری نیز به لحاظ هزینه و فایده مقایسه می‌شود که آیا مراجعه به داوری بهتر است یا مراجعه به محاکم قضایی دولتی، هزینه های داوری نیز در اینجا مورد بحث قرار می‌گیرند.^{۱۱}

مبحث سوم: هزینه داوری

مطابق آیین نامه هزینه های داوری مصوب جلسه ۱۳۸۴/۱۲/۲۳ هیات نمایندگان اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، هزینه های داوری عبارتند از:

الف: هزینه ثبت دادخواست داوری، در داوری داخلی ۲۰۰۰۰۰ ریال و در داوری بین المللی ۵۰ یورو

ب: حق الزحمه داوری در مواردی که خواسته مالی نیست یا تعیین ارزش خواسته ممکن نیست، در داوری داخلی برای هر داور ۱/۵۰۰/۰۰۰ ریال و در داوری بین المللی برای هر داور ۱۰۰۰ یورو است (ماده ۱۰)

ج: هزینه اداری در داوری داخلی بر طبق جدول الف و در داوری بین المللی بر طبق جدول ب تعرفه پیوست می‌باشد.

د: حق الزحمه داور در داوری داخلی، بر طبق جدول ج و در داوری بین المللی بر طبق جدول د تعرفه پیوست محاسبه و دریافت خواهد شد (ماده ۴)

ه: در صورتیکه طرفین و داور یا داوران به مبلغ کمتری بابت حق الزحمه داوری توافق کرده باشند، به همان ترتیب عمل خواهد شد.

هزینه های داوری در داوری های داخلی و بین المللی اعم از هزینه های اداری، حق الزحمه داور یا داوران به شرح زیر است:^{۱۲}

^{۱۱} همان، به نقل از استروم، کادر و لافونتن ۲۰۰۱ الف، ۲۹. صفحه ۴۷۸

^{۱۲} مجیب، سیفی، محسن، سیدجمال، قواعد و آیین داوری، آیین نامه هزینه های داوری، مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران، ۱۳۹۰

جدول الف: هزینه های داوری در داوری داخلی

مبلغ خواسته به ریال	هزینه های اداری به ریال
تا ۵۰/۰۰۰/۰۰۰	۱/۰۰۰۰/۰۰۰
از ۵۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۲۵۰/۰۰۰/۰۰۰	۱/۵ درصد مازاد
از ۲۵۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۱/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	۱ درصد مازاد
از ۱/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۳/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	۰/۷۵ درصد مازاد
از ۳/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ به بالا	۳۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال

جدول ب: هزینه های اداری در داوری بین المللی

مبلغ خواسته به یورو	هزینه های اداری به یورو
تا ۱۰/۰۰۰ یورو	۵۰۰ یورو
از ۱۰/۰۰۰ تا ۵۰/۰۰۰	۳ درصد مازاد
از ۵۰/۰۰۰ تا ۱۰۰/۰۰۰	۱/۵ درصد مازاد
از ۱۰۰/۰۰۰ تا ۵۰۰/۰۰۰	۰/۷ درصد مازاد
از ۵۰۰/۰۰۰ تا ۱۰/۰۰۰/۰۰۰	۰/۶ درصد مازاد
از ۱۰/۰۰۰/۰۰۰ به بالا	۱۵/۰۰۰ یورو

همایش ملی ایده‌های کارآفرینانه و فرصت‌های جدید کسب و کار

جدول ج - حق الزحمه داور منفرد در داوری داخلی

مبلغ خواسته به ریال	هزینه های اداری به ریال
تا ۵۰/۰۰۰/۰۰۰	۲/۵۰۰/۰۰۰ ریال
از ۵۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۲۵۰/۰۰۰/۰۰۰	۳ درصد مازاد
از ۲۵۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۱/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	۲ درصد مازاد
از ۱/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۱۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	۱/۵ درصد مازاد
از ۱۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۵۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	۱ درصد مازاد
از ۵۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۱۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	۰/۵ درصد مازاد
از ۱۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ تا ۵۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰	۰/۲۵ درصد مازاد
از ۵۰۰/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰ به بالا	۰/۱۲۵ درصد مازاد

جدول د : حق الزحمه داور منفرد در داوری بین المللی

مبلغ خواسته به یورو	هزینه های اداری به یورو
تا ۱۰/۰۰۰ یورو	۱/۵۰۰ یورو
از ۱۰/۰۰۰ تا ۵۰/۰۰۰	۴ درصد مازاد
از ۵۰/۰۰۰ تا ۱۰۰/۰۰۰	۳ درصد مازاد
از ۱۰۰/۰۰۰ تا ۵۰۰/۰۰۰	۲ درصد مازاد
از ۵۰۰/۰۰۰ تا ۱/۰۰۰/۰۰۰	۱/۵ درصد مازاد
از ۱/۰۰۰/۰۰۰ تا ۵/۰۰۰/۰۰۰	۰/۵ درصد مازاد

همایش ملی ایده‌های کارآفرینانه و فرصت‌های جدید کسب و کار

از ۵/۰۰۰/۰۰۱ تا ۱۰/۰۰۰/۰۰۰	۰/۲۵ درصد مزاد
۱۰/۰۰۰/۰۰۱ تا ۵۰/۰۰۰/۰۰۰	۰/۱۲۵ درصد مزاد
از ۵۰/۰۰۰/۰۰۰ به بالا	۰/۰۶۲۵ درصد مزاد

نتیجه

- ۱- اگرچه مبحث اقتصاد حقوق در دنیا به ویژه در کشورهای پیشرفته، دارای سابقه ای دیرینه می باشد، در ایران هنوز به اندازه کافی شناخته شده نیست و مطالعات در این زمینه بسیار اندک است، لیکن ضرورت توجه به این موضوع و مقولات مربوطه از جمله اقتصاد داوری اجتناب ناپذیر است.
- ۲- داوری به عنوان شیوه ای از حل و فصل دعاوی در ایران مغفول واقع شده است و با اجرای قوانین و مقررات مربوطه (رجوع مردم به داوری در جهت رفع اختلافاتشان)، هزینه های محاکم قضایی به طور چشمگیری کاهش می یابد و این جنبه اقتصادی داوری از منظر دولت و حکومت باید مورد توجه قرار گیرد.
- ۳- هزینه های داوری با ملاحظه جمیع جهات (سهولت، سرعت، دقت، انتخابی بودن، اعتماد به داور، تخصصی بودن، محرمانه بودن، احترام و رعایت شان طرفین و ...) در مقایسه با هزینه های محاکم قضایی دولتی، مناسب تر است. لیکن با توجه به عدم اطلاع مردم و حتی گاه مسئولان از مزیت های داوری، هنوز فرهنگ رجوع و ارجاع دعاوی به داوری در مردم و مسئولان قوه قضائیه وجود ندارد.
- ۴- با فرهنگ سازی و اطلاع رسانی هزینه و فایده ناشی از حل و فصل دعاوی از طریق صلح و سازش، میانجیگری و داوری و نیز استفاده از مشاوره حقوقی در بخش های دولتی و خصوصی، آموزش حقوق در مدارس و راه اندازی وکیل خانواده و کاهش تراکم و ترافیک پرونده های دادگستری، دقت در آرای صادره، احقاق حق و تحقق عدالت، امکان پذیرتر خواهد شد.
- ۵- حدود ۶۵ درصد دعاوی مطروحه در محاکم قضایی دولتی، قابلیت ارجاع به داوری دارند. این در حالی است که در برخی کشورها تا ۹۸ درصد دعاوی قبل از اینکه به محاکم قضایی برسد، از طرق داوری یا صلح و سازش، حل و فصل می شوند و چنانچه به تدریج، داوری رایج شود، بسیاری از فارغ التحصیلان رشته حقوق که در سال های اخیر پر طرفدارترین رشته علوم انسانی بوده است، اشتغال می یابند و علاوه بر آن برای برخی از سایر متخصصین رشته های دیگر نیز اشتغال ایجاد می شود. (افراد با هر تخصصی می توانند به عنوان داور در زمینه مورد تخصص خود انتخاب شوند)

همایش ملی ایده‌های کارآفرینانه و فرصت‌های جدید کسب و کار

۶- تحلیل اقتصادی حقوق، واکنش انسان منطقی در برابر قانون است و در جهت دستیابی به قوانین مطلوب با هدف دسترسی به حداکثر سود و کمترین ضرر، توجیه می‌شود، در حالی که در «داوری» به واسطه کاهش هزینه‌های دولت و مردم از یک سو هر دو سود می‌برند و از سوی دیگر با فراغت دادگاه‌ها با کاهش پرونده، در احقاق حق، توانمندتر می‌شوند و برای فارغ‌التحصیلان و متخصصین شغل ایجاد می‌شود.

۷- توجه به مشاغل نامدار و پرطمطراق وکالت، قضاوت و سردفتری باعث شده آلت‌رناتیوهای جایگزین برای فارغ‌التحصیلان این رشته فراهم شود و به لحاظ اینکه حقوق‌کنشگر در جامعه خویش کاستی‌ها را رصد می‌کند و به آن‌ها واکنش نشان می‌دهد، امروزه بسترها و زمینه‌های حرفه‌ای مثل خانوادگی، پزشکی، هنری، ورزشی، صنعتی، بازرگانی، خدماتی تخصصی، موسسات تحقیقات حقوقی کاربردی، ایجاد سیستم‌های خدمات حقوقی و .. همانند داوری از راه‌های کارآفرینی در حقوق می‌باشند.

Archive of SID

Abstract:

Nowadays there are a lot of researches about costs and benefits of human behavior about principles, rules and legal institutions.

A wise man, measures the costs and benefits of his actions and reactions in things like the rules about properties, accidents, contracts, crimes, hearing processes, arbitrations, lawsuit and...

Even, offenders measures penalties and benefits of crime and then decides about doing or not doing it.

In this article, we study about arbitration as a neglected potential of law in Iran and determine the legal position of it and clarified , which benefits are expectable for people and government and how many jobs will be made by using it for college of law graduates.

We resulted that using of this legal entity will have a lot of benefits for people and government by reducing the high amount of lawsuits from which the society suffers a lot.

منابع و مأخذ

- ۱- فریدمن، دیوید، ترجمه پیمان شادفر، مجله اقتصادی، ۱۳۸۰ شماره ۲ www.noormags.com
- ۲- لعیا جنیدی، داوری تجاری بین‌المللی از دریچه حقوق اسلامی، فصلنامه متین، شماره ۱۰، www.hawzah.net
- ۳- افتخار جهرمی، همایش یکصدمین سال تأسیس داوری در ایران (www.ghavanin.com).
- ۴- خزائی، دکتر حسین، www.iranbar.org: داور در حقوق داخلی و تجارت بین‌المللی، به نقل از مجله کانون و دادگستری خراسان، سالنامه شماره ۲، ۱۳۸۵.
- ۵- همایش یکصدمین سال تأسیس نهاد داوری در حقوق ایران. اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران ۸۸/۱۲/۵.
- ۶- به نقل از روزنامه جام جم ۸۷/۸/۱۱، www.magairan.com واحد مرکزی خبر ۱۳۸۹/۴/۶ www.iribnews.ir
- ۷- شاول استیون، ترجمه محسن اسماعیلی، مبانی تحلیل اقتصادی حقوق، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران ۱۳۸۸
- ۸- محبی، سیفی، محسن، سیدجمال، قواعد و آیین داوری، آیین نامه هزینه‌های داوری، مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران، ۱۳۹۰